

План виховної роботи в школі – необхідність чи пережиток минулого: думки та пропозиції освітян

Хоча плани виховної роботи не є обов'язковими, однак у школі їх можуть впроваджувати за рішенням педагогічної ради. Тож перед початком семестру вчителі, як правило, складають перелік тем для бесід з учнями, а також для загальношкільних заходів.

Нещодавно в мережі педагоги [обговорювали](#) необхідність таких планів. Деякі вчителі вважають їх лише зайвими паперами, мовляв, неможливо продумати заздалегідь теми, які будуть актуальні для учнів через кілька місяців. Інші стверджують, що варто змінювати самі підходи до виховання дітей та підлітків у школі та відходити від моралізування.

“Нова українська школа” збрала думки освітян, а також пропозиції щодо трансформування виховної роботи в школах.

У новому матеріалі читайте:

- як виховні плани закріплені в нормативці;
- чи має школа виховувати учнів;
- тьюторські години замість виховних: які альтернативи пропонують у закладах освіти;
- що варто змінити в шкільному підході до виховання учнів.

ВИХОВНИЙ ПЛАН: ЩО КАЖУТЬ ЗАКОН ТА КОНЦЕПЦІЯ НУШ

Ще у 2018 році в Україні [набула](#) чинності нова Інструкція з діловодства для закладів загальної середньої освіти. **Згідно з новими правилами, зник перелік обов'язкової ділової документації, натомість її визначає педагогічна рада кожного закладу.** Також кожна школа може створювати власну інструкцію з діловодства на основі типової. **Необов'язковими стали плани роботи:**

- класних керівників;
- вихователів;
- бібліотекарів;
- методичних об'єднань;
- гуртків;
- спортивних секцій;
- поурочні плани, що склалися на основі календарно-тематичних.

Усі ці документи можуть створювати лише за рішенням педагогічної ради закладу освіти.

“Такий підхід максимально розширює повноваження й індивідуалізує потреби закладу освіти в документуванні інформації, пов’язаної з прийняттям управлінських рішень, й забезпечує освітян від надмірних вимог щодо обов’язкового зберігання документів, що втратили актуальність”, – йдеться в листі-роз’ясненні МОН.

Також міністерство пропонувало використовувати [Примірний перелік документів](#), що створюються під час діяльності шкіл. У зазначеному списку є лише два плани: річний план роботи закладу та робочий навчальний план закладу. **Виховного плану в переліку немає, однак якщо педагогічна рада ухвалить рішення про його створення, то такий документ стає обов’язковим у закладі освіти.**

Водночас, згідно з [Концепцією НУШ](#), виховання в школах має здійснюватися під час навчання, а не під час окремих виховних годин. Зокрема, у формулі НУШ закладений **наскрізний процес виховання**, який формує цінності. Також у Концепції йдеться:

- *“Ми пропонуємо вживати поняття “освіта”, “освітній процес” у їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток. Виховний процес буде невіддільним складником усього освітнього процесу й орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності...”;*
- *“Виховання не буде зведено лише до окремих “занять із моралі”. Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід”.*

Тобто за Концепцією НУШ підходи до виховання також змінюються: замість виховних годин – наскрізне навчання.

Також Законом України [“Про повну загальну середню освіту”](#) (стаття 15) визначено, що **виховний процес у закладах освіти є невіддільним складником освітнього процесу** й має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, громадянського суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини й громадянина тощо.

Крім цього, як [вважають](#) у МОН, *“загальна соціокультурна ситуація, виклики щодо збереження цілісності й державності України, військова загроза, завдання консолідації*

суспільства, реформування системи освіти визначають нагальність підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища...”. Тому міністерство запропонувало **інформаційні матеріали щодо організації виховного процесу в закладах освіти**

у 2023/2024 навчальному році. Докладніше з ними можна ознайомитися [за посиланням](#).

Отже, виховний процес невіддільний від освітнього. Однак доцільно обговорити й те, як можна його трансформувати, аби заходи та бесіди з дітьми не залишилися лише на папері й не були елементом контролю за вчителями.

ЩО КАЖУТЬ ОСВІТЯНИ ТА ЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ МАЮТЬ

- **Наталія Власова, вчителька історії, директорка “Наукового ліцею міжнародних відносин” Університету митної справи та фінансів (Дніпро)**

Звісно, школа має виховувати учнів, але не застарілими методами. У радянські часи виховання було “заідеологізоване” – зробити з кожного учня/учениці однакову, однорідну масу. Однак із тих часів уявлення про формати шкільного виховання подекуди не змінилися: виховні години, планові бесіди, збори, заходи й свята – зазвичай просто плани на папері. Реальних результатів таке “виховання” навряд чи дасть.

Виховний план сьогодні не є обов’язковим документом школи. Так, його можуть створювати за рішенням педагогічної ради, наприклад. **Але це не означає, що цей план буде дієвим, якщо це просто вимога адміністрації закладу освіти.**

Виховання в школі має бути наскрізною лінією і завдання закладу – виховувати дітей через спілкування, норми поведінки, доброзичливість, толерантність, відсутність булінгу тощо.

У нашому ліцеї є план роботи закладу освіти загалом, який містить і планування виховних заходів. Окремих виховних планів вчителі не створюють. Адже виховання – це наскрізна лінія роботи школи, її не можна й не треба відділяти від загальної стратегії розвитку закладу.

Інше питання – як саме здійснюється виховання. На мою думку, варто припинити створювати папірці заради папірців та, скажімо, звітувати з учнями на фоні державного прапора про проведення “виховного” заходу. Натомість створити в школі атмосферу відкритості, свободи, довіри й безпеки. Щоб кожен педагог усвідомив відповідальність та навчав і виховував правильно: перешкоджав проявам расизму та шовінізму, не допускав приниження гідності інших, обстоював цінності демократії, толерантності, прав людини та верховенства права, територіальної цілісності та єдності України.

Краще не нав'язувати учням “заплановані заходи”, а дати ініціативу в руки демократичному учнівському самоврядуванню. Якщо діти самі пропонуватимуть ідеї проведення заходів – вони справді будуть для них важливими й підуть на користь.

Намагатися виховувати на власному прикладі – не на словах, а діями. Краще один раз узяти участь у волонтерській акції, ніж сто разів просто почути про те, наскільки це важливо.

Також виховання не має бути тотожним поняттю “покарання”. Підвищений тон голосу або критика перед усім класом не є виховним процесом. Виховання – це насамперед рівноправні стосунки між вчителем і учнем, які ґрунтуються на взаємній повазі та партнерстві.

- **Тетяна Копійка, класна керівниця, вчителька географії в Черкаському гуманітарно-правовому ліцеї Черкаської міської ради**

За час мого 33-річного досвіду роботи в школах різного типу в деяких із них виховний план виглядав дуже формально. Як правило, це було планування якихось великих свят і на цьому виховна робота закінчувалася, не було системності. Тому у вчителів і виникали питання, навіщо тоді складати ці плани й витрачати свій час.

На мою думку, **план усе ж потрібен**, адже школа має і виховну функцію, це займає значну частину роботи педагогів, тому така діяльність має бути добре спланована. Далі справа вже в самому підході вчителів та політики школи до цього – чи це буде лише формальне прописування свят і тем, чи реальні обговорення з дітьми та активності.

У нашому закладі виховний план не є засобом контролю вчителів, ніхто не змушує їх звітувати про виконані заходи та проведені бесіди. Це совкова традиція. Контроль виховної роботи – це окрема функція внутрішнього аудиту, яка має свої інструменти й засоби. Тому виховний план – це не догма, це лише орієнтир для педагогів у роботі з дітьми, робочий інструмент класного керівника.

План класного керівника має логічно вплітатись у загальношкільний план. У нашому ліцеї план виховної роботи складається з:

- вступної частини, де прописані наші пріоритети виховання та компетентності, які ми виховуємо в дітях;
- соціальний паспорт для кожного класу (там записують відомості про пільгові категорії дітей), що допомагає вчителю зорієнтувати свою роботу з кожним класом та дитиною окремо;
- також по тижнях адміністрація розписує загальноліцейні заходи, до яких класні керівники можуть додавати свої окремі заходи із класами.

Наприклад, для всіх учнів ми проводимо посвяту в ліцеїсти, походи, спортивні заходи, інтелектуальні клуби, мистецькі конкурси, плануємо діяльність предметних клубів, гуртків, студій тощо. А вже після формування цієї сітки класні керівники в плані можуть записувати свої заходи, фіксувати ті, які сподобалися дітям, що треба змінити, удосконалити.

Таке планування розробляємо щосеместрово, але це не означає, що педагоги мають обов'язково день у день проводити ті чи ті заняття на певну тему. Адже живемо в такий час, коли все постійно змінюється, тому, звісно, деякі заходи скасовуються, переносяться. Якщо в класі виникає потреба в спілкуванні чи трапилась якась ситуація, яку треба обговорити, то, звісно, вчителі це роблять і поза планом.

Вважаю, що треба змінювати й формат самих виховних годин. **Ми поступово відходимо від моралізаторства, яке лише заганяло дітей у рамки, і більше звертаємо увагу на запити дітей, даємо місце їхній творчості.**

Тому виховні години ми називаємо годинами спілкування, де учні не просто сидять за партами й слухають розповідь вчителя, а й самі беруть участь у дискусіях та спільних активностях з однокласниками.

Важливо бачити учнів як цілісних особистостей, зі своєю думкою, плюсами та мінусами, які також є й у дорослих. До кожної дитини має бути свій підхід. А “ламання” особливостей дітей під єдину систему, повчання перед усім класом точно не є запорукою виховання індивідуальних особистостей зі своєю думкою.

- **Тьюторинг замість виховних годин і планів: досвід ліцею Educator**

У ліцеї працює система **тьюторського супроводу**, під час якого окремі вчителі-тьютори допомагають учням у самостійному навчанні, проводять із ними рефлексії, тренінги з розвитку цінностей, цілепокладання, мотивують учнів, а також забезпечують зворотний зв'язок між дітьми, вчителями та батьками.

Перед початком навчального семестру тьютори складають тематичний план виховної роботи, розповідає **Оксана Сіленко**, старша тьюторка онлайн-юніту ліцею. У його основі – розвиток метанавичок (як-от здатність до саморефлексії, емоційна стійкість, самоусвідомлення) та м'яких навичок (soft skills – критичне мислення, креативність, лідерство, вміння працювати в команді тощо). Тобто акцентують не лише на академічних досягненнях дітей, а й на розвитку навичок, які допомагають адаптуватись у дорослому житті та взаємодіяти із соціумом.

Під час складання плану кожен тьютор може обирати актуальні теми для певного класу, відповідаючи на запити самих учнів. Для цього часто педагоги проводять опитування серед дітей щодо того, що вони хочуть обговорити, що їх цікавить. Адже дуже важливо дослухатися до потреб учнів, аби зустрічі викликали цікавість в обох сторін, а не лише в тьюторів, впевнена Оксана.

“Наш супровід відрізняється від виховної роботи тим, що ми тісно співпрацюємо не лише з учнями, а й із батьками й вчителями, забезпечуючи тристоронній зв’язок. Наше завдання – сформулювати якомога точніший запит від батьків і дитини, щоби розуміти в якому напрямку рухатися. Обговорюємо не лише академічні цілі, а й цілі щодо розвитку навичок. Потім складаємо індивідуальний план розвитку кожної дитини. Відповідно сам виховний план – це не просто робота з подання тем, а багатосторонній аспект”, – розповіла тьюторка.

Важливим інструментом такої взаємодії є **тьюторські години**, які можуть бути як груповими, так і індивідуальними, додає **Катерина Процько**, тьюторка ліцею Educator. Індивідуальні заняття відбуваються в окремому кабінеті, там тьютор спілкується окремо з кожною дитиною. У цей час решта класу може рефлексувати у своїх щоденниках, записувати туди свої думки, пропозиції, запитання, які теж згодом можна обговорити.

Тьюторські години є обов’язковими, відбуваються раз на тиждень у кожному класі.

Основна мета таких годин не повчання, не створення рамок, а навпаки – розкриття дитини як особистості, її потенціалу через групу й індивідуальну взаємодію.

Формат тьюторських годин може бути різним:

- відповіді на запитання;
- дискусійні панелі;
- тренінги із самопрезентації;
- групова робота;
- гейміфікація тощо.

Серед тем, які обговорюють з учнями:

- підтримка ментального здоров’я;
- профорієнтація;
- розважальні теми, як-от світ кіно, домашні улюбленці, загалом те, що групує дітей за інтересами;
- блоки для розвитку світогляду, де залучають і міжпредметні зв’язки. Так, в ігровому форматі учні не лише повторюють матеріал, а і

вдосконалюють командну роботу, комунікацію та креативність. Наприклад, учні створюють вебквести або, уявляючи себе відомими журналістами чи тітокерами, пропагують якусь тему, або проходять групові марафони зі створення власних казок тощо.

Теми впродовж року тьютори можуть коригувати. Якщо діти не налаштовані брати участь у якомусь інтерактиві, відповідати на проблемні запитання, то тьюторську годину будують просто на бесіді, зазначила Катерина.

“Важливо давати дітям висловити свою думку. Наприклад, коли ми розповідаємо про здоровий спосіб життя, то ми не підходимо до цього з позиції “ми знаємо краще, як вам треба вести здоровий спосіб життя”, “алкоголь – це погано” та інші вказівки. Натомість пропонуємо подискутувати, як ще молодь може позиціювати себе в суспільстві, як може обстоювати свої права, чому це важливо. У такий спосіб діти відчуватимуть свою значущість, залученість”, – наголосила Оксана Сіленко.

Катерина Процько вважає, що варто переглянути цілі виховних годин та планів.

Вчителі не можуть бути вихователями, адже в кожній сім’ї свої підходи до виховання. Тому, на думку тьюторки, краще зміщувати акценти із виховання на супровід, наставництво, допомогу. І ціль годин спілкування з учнями – не виховання, а супровід до інтересів, розкриття особистості учня чи учениці.

“Знаю, що в деяких школах учителі досі на класних годинах практикують “розбори польотів” щодо поганої успішності деяких учнів чи поведінки. І після таких занять діти виходять просто пригніченими. Тож наше завдання, аби після тьюторських годин учні були наповненими та підсилювали свою енергію”, – додала Катерина Процько.

Оксана Сіленко наголосила й на важливості філософії школи та спільної траєкторії розвитку педагогів і дітей:

“Від цього залежить і ціль виховних годин – чи це буде метод “батога та пряника” для дітей, чи справді час для розкриття потенціалу учнів, відчуття ними своєї значущості та усвідомлення того, що можна робити помилки, але аналізувати їх та робити висновки.

Тому, якщо в школі і є вимога щодо виховних планів і обов’язкових тем, то можна хоча би урізноманітнити їхнє проведення: від спільного читання якоїсь книжки до запрошення спікерів із різних сфер, якими цікавляться учні”.

Ірина Троян, “Нова українська школа”

